

MARGONAUTÁK

Írások Margócsy István 60. születésnapjára

Szerkesztők

Csörsz Rumen István, Hegedüs Béla, Vaderna Gábor (I. rész)

Ambrus Judit, Bárány Tibor (II. rész)

Munkatárs: Teslár Ákos (II. rész)

rec.iti

Budapest • 2009

[<http://rec.iti.mta.hu/rec.iti>]

Tompa Mihály vallási élményének tanulságai egykor és ma

Tompa Mihály kálvinizmusáról, aki már csak lekipásztori hivatása miatt is szembenézhetett a vallási érzés korabeli formáival és dilemmáival, mindmáig némileg leegyszerűsített kép él az irodalomtörténeti köztudatban. Mintha az élet nagy kérdéseire a vallás vigaszával (hogy ne mondjuk: közhelyeivel) adott válaszok szférájában megmaradva, a falusi pap képzetkörén és szemhatárán belül lelt volna nyugodalmat. Ez már csak elvileg sem lehet így, legalábbis ha hitelt adunk Klaus Douglas tételének, mely szerint a

protestantizmus megerőltető létforma. Egy katolikus egyház önértelmezéséből fakadóan képes rá, hogy külső formáit illetően is történelmet átfogó, univerzális és egységes maradjon. A protestantizmus ezzel szemben egészen másként működik. Állandóan meg kell újulnia [...] Ha közös hullámhosszon akar maradni korának emberével, alkalmazkodnia kell az éppen adott kor külső formáihoz.¹

Nos, Tompa nagyon is „közös hullámhosszon” kívánt maradni korának emberével, erre azonban politikai, nemzeti, irodalmi, ideológiai meghatározottságának keretén belül törekedett.

„Van, aki a vallásos kijelentés látnoki felismerőjének tartja, de van, akinek a szemében nem más, mint a racionlizmus hitetlen képviselője” – írta Tompa vallási élményének egyetlen monográfusa, Erdélyi Dezső 1940-ben.² Árvaságával, különböző természetű és szintű frusztráltságával magyarázta a költő vallási fogékonyságát, vitatható módon. Abban viszont igaza lehet, hogy az anyagi biztonság, a falusi parókia nyújtotta nyugalom igényének is szerepe lehetett abban, hogy a harmincéves, rendkívül sikeres költő a lelkeszi hivatást választotta. Monográfusa ennek negatív következményeiről is szól:

hitének nincs igazi mély, egzisztenciális alapja, s így vallásossága elsekélyesedik, s hangulatkereszténységgé süllyed.³

¹ Klaus DOUGLASS, *Az új reformáció (96 tétel az egyház jövőjéről)*, ford. SZABÓ Csaba, Bp., Kálvin, 2002, 63.

² ERDÉLYI Dezső, *Tompa vallásossága*, Bp., Radó István, 1940, 3.

³ *Uo.*, 54.

Az ítélet azonban túlzottan szigorú, s nem számol kellő mértékben a 19. századi viszonyokkal, amikor a megingatatlan vallási meggyőződés együtt élt a felvilágosodás racionalizmusával.

Életrajzi tény, hogy Tompát a teológia nem nagyon érdekelte, ilyen tárgyú könyveket nem is szerzett be. Az egyházzal mint intézménnyel és feletteseivel sem sokat törődött, a neki felkínált esperességet nem vállalta el, egyházkerületi gyűlésekre, ha tehetette, nem járt el. Nagyon komolyan vett viszont nemes ideálokat, az evangéliumot leginkább etikai szempontok szerint magyarázta, s prédikációinak mai olvasója arra sem feltétlenül jön rá, hogy a szerző kálvinista. Így azután az ún. racionalista igehirdetők közé szokás sorolni, aki úrvacsorai prédikációiban inkább a kenyérről és a borról szól, mint a csodás átlényegülésről. Nemcsak a más vallásúak iránti ellenszenvnek nincs nyoma nála, hanem a *Haldokló mellett* című versében még hitetlen vitapartnerének igen rokonszenves voltát is hangsúlyozza: „Ösmertem a jámbor, becsületes, / Kevésszavú, de nyájas férfit.”

Hogy a 19. század derekán járunk, s hogy Tompa a közösséggel egy „hullámhosszon” van, az prédikációinak demokratikus indíttatásából is kiderül. *A templomban* című elmélkedésében írja: „Íme a gyenge s a nyomorék, a rongyokkal fedett koldus egyesíti imáját a hatalmaséval, az előkelőével. . .” *A könyv* című fohászában a vallás valamiféle egyetemes részvétellel válik azonossá:

Míly magasztos és emberhez méltó: midőn a szív mások szenvedését is átérzi, magáévá teszi: azt megosztani, enyhíteni kívánja, s erről mint kezes megjelenik a szemben a részvevő köny.

Nem parttalanítja, inkább közös hullámhosszra hozza vallási meggyőződését korának (egyébként roppant nemes és humánus) liberalizmusával. Egyik pünkösdi prédikációjában (*Lelki ittasság*) a reformkori közösségi magatartást emeli fel, szembeállítva a tunyasággal, közömbösséggel, eszménytelenséggel:

Beszélhetni aztán ennek, akár a szent apostolok első pünköshti nyelvén: hogy senki nem teremtett magának egyedül, hogy szeretnünk kell felebarátainkat; hogy áldozni a közjóért, hazáért, vallásért, jövőőért: kötelesség!

Olyannyira követi a legújabb eszmeáramlatokat, hogy *Határsértések* című egyházi beszédében még a szocialisztikus tanokkal folytatott polémiát is vállalja, bírálva a társadalmi rendet fenekestől felforgató, egyenlőség-eszmét hirdető tanokat.

Abban is a kor feltételezett *felvilágosult* keresztyénéhez szól, hogy nem a csodákra figyel, inkább olyasfajta irracionális-költői szférába emeli a vallási élményeket, amely nem zavarja a „tanult” embert sem. Az *Ima az év utolsó estvéjén* úgy fogalmaz, hogy ne dogmatikai, hanem élményi megközelítést adjon:

Oh megfoghatatlan valóság! mi vagy Te, s mik vagyunk mi? Te fény, mi árnyék. Te tökély, mi gyarlóság. Te erő, mi gyengeség. Te valóság, mi tünemény. Te tenger, mi buborék. Te függetlenség, mi korlátoltság. Te teljesség, mi hiányosság. Te harsogó szózat, mi gyenge visszhang. Te öröklét, mi a pillanat.

Tompa fő törekvése az, hogy senki ne idegenedjék el a vallástól, senki számára ne lehessen szembeállítható a vallás és a természettudomány igazsága. *Tudás, hit* című beszédében a terjedő vallástalanságra céloz: „Sokan azt mondják ma: a vallás a tömegnek való, én azon felül emelkedve vagyok.” Tiltakozik az ellen, hogy a tudományt, a technikát a vallással szembe lehessen fordítani, hiszen a vallás olyan igényeket elégít ki, amire a természettudomány alkalmatlan:

csak gyárakig, s gőzgépekig terjed-e a mindenség? megtalálja-e ezekben a lélek valódi helyét, célját, kielégíttetését? Oh épen nem! sőt valamint érzem, hogy nem csupán érzék, ideg és vér vagyok, hanem valamely felsőbb erő: szellem, lélek lakozik bennem, mely nemcsak hogy egy részemet, de jobb részemet teszi [. . .] úgy tudom, hogy azon világon kívül, mely érzékeim alá esik, egy magasabb, tágasabb s tökéletesebb erkölcsi világ van, melynek lelkem által vagyok halhatatlan polgára.

Közel áll ez ahhoz a felfogáshoz, amely Gyulai tragikumelméletében, s általában az Arany–Csengery-kör egykor obektív idealizmusnak nevezett erkölcsi világrend eszméjében nyilatkozott meg, s amely a vallás transzcendenciáját nem tagadva erkölcscentrikus maradt. Amily kevésbé részletezik a felvilágosult világképnek látszólag ellentmondó képzeteket, éppoly ingerültté teszi őket a természettudományra hivatkozó ateizmus. Arany János a *Honnan és hová?* című versével vitatkozik a lélek halhatatlanságát tagadó „tudomány”-nyal, ahogy *Az ember tragédiája* is nyílt polémia a kortársi vulgáris materializmussal. A 20. században majd sokszor szóba kerül, hogy a legmagasabb színvonalú természettudományos szemlélet nincs ellentétben a keresztyén tanokkal, amit a legnagyobb természettudósok példája igazol Pavlovtól Einsteinig. Tompa érvelése hasonló: „Hogy tudás és hit szépen párosulhatnak, mutatja a tapasztalás, a történet: a legnagyobb bölcsek, kik magas tudással bírtak, hívők valának.” Tompa tehát – látszólagos egyszerű tradicionalizmusa mellett – sok mindent vállal a protestantizmus „megerőltető létformájá”-ból: megelevenít, aktualizál, racionálisan érvel, nem monoton módon ismételtet.

Lelkészi hitvallását úgy fogalmazza meg Hanván, 1851-ben tartott székfoglaló beszédében (*A pap a templomban és a templomon kívül* címmel), hogy céljaival bármely vallású, sőt világnézetű, politikai pártállású hívei is egyetérthettek. Vázlata: „Akarom I. hogy bölcsek legyetek a jó dolgokban, ártatlanok a gonoszokban, II. elmondom:

miképpen akarom ezt elérni? III. kiknek segedelmére számolok ebben?” Több versében, például a *Levél Pogány Karolinához* címűben is vall eme szándékáról: „Én az egyszerű nép őre vagyok.” A homiléta és a költő Tompa egészen átfedi egymást például a *Feddés* című költeményben és sok más esetben. Ugyanakkor természetes, hogy a lírai megszólalás magányában kételyei, vívódásai inkább megszólalhatnak, mint a szószéken. Ezenközben a 19. században sok szempontból meggyengülő, hatását veszítő igehirdetés költő voltától nyer ihletet. Ravasz László szerint a 19. századra

meghódította a lelkeket a természeti vallás, amelyet Kant óta valami komoly, száraz, de ragyogó moralizmus egészített ki. Eszerint az emberi léleknek kívánsága, öröksége, nemeslevele az, hogy megismerheti Istent, mint bölcs gondviselőt, s józan eszének, szívébe plántált nemes ösztöneinek sugalmazására magát szakadatlanul fejlesztve, az erény útján egy olyan erkölcsi tökélyre tehet szert, amely ideleln boldoggá teszi, az emberi nemet előbbre viszi, és a halál után az örök életet biztosítja. Ez maradt meg a 19. század elejére a reformáció roppant örökségéből. Pál apostol, Szent Ágoston, Kálvin, Luther, Pázmány ellentétektől feszülő, dinamikus és transzcendens tanításaiból megmaradt ez a néhány száraz levél, egy rendkívüli tenyészetből egy maroknyi herbatea.⁴

A költő Tompa valláshoz fűződő viszonya kezdettől tartalmazza a differenciált, az egyénített élmény többletét. A *Harangszó* című versben nagyszerű művészi telitalálattal a messzehangzás sokféleségéhez kapcsolja hitének polifóniáját. Egyrészt:

Teremtő Isten! hova tekintek,
Hol ne lássam hatalmadat.

Másrészt:

A kétkedés, e barna denevér,
Hozzám jöve s szárnyára vett.

Vallási élményének elevenségét tanúsítják szélsőségei, hogy gépiesen elfogadott és vallott/hirdetett tételek helyett olyan vehemenciával vívódik, mint majd félszázad múltán Ady. Aranyak írja:

Én senki és semmi vagyok, de mégis vagyok valaki: mesterségem, kenyérkeresésem mártírja; a templomba kell járnom, papolnom, halottat temetnem! Dícsérem a halottat, beszélek az Isten jóságáról a szomorú

⁴ RAVASZ László, *Utóhang* = TOMPA Mihály *Összes Művei*, Bp., Franklin, é. n., 1482–1483.

feleknek: aki bölcsen tette, amit tett; vigasztalom a megkeseredett szívűeket stb. stb.; aztán jót nevetek a sors e gyalázatos szatíráján, úgy hogy ez a legnyomorultabb, legszerencsétlenebb teremtés, akit én feleségemnek, szeretett feleségemnek nevezek: ijedten veti rám beesett szemét, gondolván, hogy tán megtévelyodtam.

Örök keserősége, két kisfiának halála (ami miatt többen Jóbbhoz hasonlították) időnként elviselhetetlenné tette számára a szertartások motorikus elemeit. Lehettek nézeteiben és gyakorlatában az orthodoxiához közelálló elemek, de az azonosulás minimumától a maximumáig oda-visszajáró levélbeli és versbeli megnyilatkozásai az autonóm, felvilágosult 19. századi ember tépelődéseivel rokonítják.

Hangulati mélypontjait verseiben is igyekszik reménnyel és hittel ellensúlyozni, mint például a *Tornácomon* című versben, melynek halálvágya (erkölcsi mélypontként) akár az öngyilkosság szándékáig terjedhet:

Végtére elborul s nyomasztó nagy éj lesz;
A levert lélek egy sötét vágyat érez:
Nem élni, nem élni!
De egy-egy csillag gyúl a felhőkben távol,
Fellobanó fénye lelkünkig világol,
Remélni! remélni!

Halálvágyó versei (*Kedves vendég, Bár még... , Téli reggel, A kísértő*) hű barátját és levelezőtársát, Arany Jánost is megijeszítik, annál inkább, mert ő maga – szilárd kálvinizmusa mellett – hasonlóképpen jut el végtelen ellehetetlenülésekhez, például a *Mint egy alélt vándor* című versében:

De kopár, sivatag jövőm láthatára:
Mért fussak felé, ha nem ígér enyhülést!
Megtompult kebellem, szemeim bezárva,
Óhajtom magamra a megsemmisülést.

Tompának már csak az ilyesféle szörnyűséges tusakodásai is amellet szólnak, hogy képtelenség őt a rutinszerű lelkipásztori életfelfogás egyhúru poétájának tekinteni. A *Bár még...* című versének csakugyan megdöbbentő sorai vannak:

Hordoz mélység fölött, átkos kietlenen,
Magam oly egyedül s elhagyva képzelem!
Hánykódó lelkeket mi így meglátogat:
Semmisülni vágyó öngyilkos gondolat...

Arany erről írja a Tompa verskötetetről szóló bírálatában a sokszor idézett óvását:

oly mélység fölött lebeg, hol féltjük – az embert. Állítson a *költő* keresztet az ily örvény felé, s óvakodjék ott jární.⁵

Hasonló módon szokatlanul, rendhagyó módon nyitott a *Haldokló mellett* című költemény. Egy hitetlen haldokló vitába száll az égi vigaszt kínáló lelkésszel, akin őszinte megrendülés uralkodik el. Szili József, aki egyébként is újszerű módon értekezik Tompa lírájának dialogicitásáról (ellentmondva a biedermeier felszínességéről hangoztatott elmarasztaló megítélésének) hit és hitelenség vitáját eldöntetlennek véli:

S az eseményt lezáró csendben, amely a költeményt a kérdés félelmetes csendjével köti össze, a változás széllebbenés képében jelentkezik, mely egyszersmind a túlviláginak sejthető jelenés bevezetése is: „S némán ülve az éji csendben ott / Széllebbenést gondoltam érzeni.” A költemény mesteri befejezése: a töredék gondolatok szétszórása, s a pont nélkül hagyott utolsó sor jelzése, hogy nincs, nem lehet vége a töprengésnek:

Elmémre sok nagy gondolat tolult,
Élet s halál, lélek s test, öntudat
Örök bíró. . . ítélet s fizetés⁶

Utóbb szóvá is tették, hogy Tompa halotti beszédeinek fogyatékosága, hogy „a feltámadás hite nem elég erős benne, s a halhatatlanság gondolata nem játszik központi szerepet.”⁷ Valójában – a 20. századi filozófia kopernikuszi fordulatát hozó hermeneutikai megközelítés szellemében – éppen hogy a különböző autonóm befogadók számára adja meg azt az esélyt, hogy mindőjük saját diszpozíciója felől értse meg a feltámadás és az örök élet kérdéseit. A keresztyénség alapelvei többféle, egymást ki nem záró értelmezésének 20. század végi felfogása annyiban nyer igazolást nála, hogy nem merev és szó szerinti, hanem lényeg szerinti interpretációra törekszik.

Egyik legizgalmasabb verse az *Isten akaratja*. A vallástól remél vigaszt, de bevallja: nem érti Isten szándékát. Kételyeit utóbb a „salak” lázadásának minősíti, hogy a vers a másvilági találkozás reményével enyhüljön meg a befejezésben. Arany ehhez is kongeniális kommentárt fűz: „első tekintetre csupa reflexiónak tűnik a téma fölött, meg kell nyugodjunk isten akaratában”, alaposabban olvasva azonban kiderül, hogy

⁵ ARANY János, *Tompa Mihály költeményei* = A. J., *Tanulmányok és kritikák*, vál., szerk., utószó, jegyz. S. VARGA Pál, Debrecen, Kossuth Egyetemi, 1998 (Csokonai Könyvtár: Források), 455.

⁶ SZILI József, *Hogy tempózz Tompa*, It, 1995/4, 501.

⁷ ERDÉLYI, *i. m.*, 51.

a költő csak *akar*, de *nem tud* megnyugodni, s hogy a költemény forrása nem a fejben támadt, hanem odalenn sötétlik egy a szív fenekén rejlő fájdalom, melyet semmi bölcsesség, még a hit sem képes eloszlatni: *fiát* siratja ez a bölcselkedő.⁸

(Dávidházi Péter a *Bár még* kapcsán rámutat, hogy „Arany nem valláserkölcs, világnézeti értékek elbizonytalanodása fölött mond *ítéletet*, hanem az embert *jélti*.”)⁹

S. Varga Pál líratörténeti monográfiájában *Kísérletek a világvesztés következményeinek elbárártására* cím alatt tárgyalja azt a manővert, amit *A tudatos önáltatás* címszó alá sorol. Ezen belül a *Haldokló mellett* című versét említi, melyről azt írja, hogy Tompa nem tud magabiztosan visszatérni a megtámadott világkép menedékéhez.¹⁰ Ravasz László az ilyesféle bizonytalanságot a korszak gyakorlatával magyarázza: a kor világnézete

élesen széjjeltartotta az Igét és az életet: az Igét a gyülekezeti istentisztelet keretei közé rekesztette, és mint valami beszédceremóniát, hallható szertartást, csírátlanította. Az életet, a nyers, tragikus életet pedig nem Isten próféta Igéjével, hanem a józan belátás, világos értelem, a fáradhatatlan felvilágosítás eszközeivel próbálta alakítani és kormányozni, természetesen igen kevés sikerrel.¹¹

Tompa eredményesen és komolyan végzett lekipásztori munkája és hitvallása mellett levelezésében és verseiben nem hallgattatja el, ha a „nyers, tragikus élet” kér szót:

Ezernyi köny s nyomor mégis honnét van itt. . . !?
– Uram, nem érthetem a te akaratod! –

A *Biblia* természetesen költőként is meghatározó élménye; annak életigazságai és témái, költői eljárásai és szókészlete egyaránt döntő hatással van rá, ám a kifejtés legtöbbször aktuális, sőt politikai célzatú. Mindenki számára nyilvánvaló lehetett a *Herodes* című versének zsarnokellenessége, *A kísértő*-ben a Bach-korszak csábításaira, a *Sámson*-ban az októberi diploma körüli viták idején a nemzet erejét fenyegető veszélyre, az *Új Simeon*-ban a szabadság eljövetelének reményére utalt. Ezeknél a tematikai, allegorikus kapcsolódásoknál talán fontosabb, hogy

⁸ ARANY, *i. m.*, 455.

⁹ DÁVIDHÁZI Péter, „*Húnyt mesterünk. . .*”, *Arany János kritikai öröksége*, Bp., Argumentum, 1992, 269.

¹⁰ S. VARGA Pál, *A gondviselésbittól a vitalizmusig: A magyar líra világnépeinek alakulása a XIX. század második felében*, Debrecen, Kossuth Egyetemi, 1994 (Csokonai Könyvtár, 2), 114–115.

¹¹ RAVASZ, *i. m.*, 1484.

azon rejtett célzatok, metaphorás képek, meg-megáradó gondolatalakzatok, jelképes mondatok, symbolikus kifejezések, amelyek a bibliai előadást jellemzik, egyéni s költői lelkével valódi összhangot keresnek és találnak.¹²

Verseinek és vallási elmékedéseinek közvetlen összefonódására mutat, hogy prédikációiba időnként beleszővi verseit, akár vers formában idézve, de arra is van példa, hogy prózai átiratban. Az *Olajág* című kötetében kiadott egyik fohásza például prózában ismétli meg *Őszi tájnak*. . . című lírai remeklésének gondolatmenetét:

erőszak nélkül válik el a megsárgult lomb az ágtól, fájdalomtalanul hajlik sírja felé a szép napokat átdíszlett virágbokor; a lét és nemlét közötti szomorú küzdelem ismeretlen itt; s mint az éneklő hattyút legedesebb dala közben lepi meg a halál: a föld haldokló szülőttihez enyelgve közelít a vég. Oh, lehet-e meghalni szebben?

(Ez utóbbi már szó szerint a verssor.)

Kétségtelen egyébként – mint erre többen rámutattak –, hogy megjelentetett prédikációi kora legkiválóbb egyházi szónokai közé emelték. Sikeresen elkerülte a mechanikus, visszatérő ismételtetések, például a világ korholásának veszélyét.¹³ Többnyire a keresztyénség általános erkölcsi elveit boncolgatja, felekezeti természetű megnyilatkozásai ritkábbak. (Korai, 1847–es, *A reformáció áldásai* című tanulmányában három dolgot emel ki: a lelkiismereti szabadságot, a tiszta erkölcsöt és a polgári jólétet.¹⁴)

Tompa Mihály említett megtorpanása, kételye mellett is, legkiterjedtebb életművű kálvinista költőnk, akinek megingásai igenlő álláspontját hitelesítik, mert megmutatják, hogy nem beletörődéssel hálálkodó mindenért, hanem autonóm módon eszmélkedő lélek. Nem jár meg Baudelaire-re, Verlaine-re emlékeztető mélységeket, a bűn és önundor poklait. Legtöbbször az értelmet is hite indoklásához hívja segítségül:

Hajolj meg a *változhatlan* előtt. –
A bős vihar, mint óriási bárd,
Kettészakasztja a dacos fenyőt,
De a meghajló fűszálnak nem árt.

(*Nőmnek*)

Bizonyossága nem magára erőltetett önfegyelem, hanem (legszebb verseiben) szárnyaló érzéseinek végtelenbe lendülése:

¹² VÁCZY János, *Tompa Mihály életrajza*, Bp., MTA, 1913, 103.

¹³ KÉKI Lajos, *Tompa Mihály*, Bp., Franklin-Társulat, 1912, 136.

¹⁴ ERDÉLYI, *i. m.*, 41.

Isten magas, szép mennye. . . ! Majd ha
Repülni gát nélkül lehet,
Dicsőségét, titkát óhajtvá
Oda lehellem lelkemet.

(Alant és fent)

A vallási bizonyosság szinte mindig természeti és emberi érvekbe, képekbe, kapcsolatokba fogózik:

Ha lelkem a sötét jövőbe néz:
Kiköltözik belőle hit, remény,
És pusztán áll, mint egy elhagyatott
Kápolna a vadonnak közepén.

Oh hölgyem! csüggedt lelkem boldogabb
Idők reményivel karoljad át, –
Mikép a repkény zölden folyja be
Az ó kápolna ingatag falát.

(Oh hölgyem. . .)

Az *Isten akarátja*, melynek vergődéséről oly tapintattal értekezik Arany bírálatában, végül is nem jut el a megnyugvásig:

Hogy a sír hűs gyepén nyugtatva homlokom,
Higgyek, reméljek, s ezt lehessen mondanom:
Hogy elvesztettem itt, majd feltalálom ott. . . !
Legyen meg hát Uram, te szent akaratod.

Nincs ebben a megnyugvásban semmi hamis, a számára lehetséges egyetlen vigaszt addig a fokig tekinti megoldásnak, ameddig őszintén teheti.

Ez Tompa vallásos költészetének igazi értéke. A korabeli magyar vallásos költészethez (például Fejes Istvánhoz) képest igazi értéke önmagának felelő dialogicitásában lelhető fel. Mer beszélni kétségeiről és halálvágyáról, de nem restelli időnként megvallott, visszanyert bizonyosságait sem. Útja és hangváltásai jellemzőek a 19. századi keresztyén válságaira és bizonyosságaira, s mindezt alkatához igazodó módon, teljes szélességben szólaltatja meg. Nemcsak a magyar vallásos líra legbecsesebb darabjai közt van helye verseinek, hanem jelentősége olyasfajta mentalitástörténeti rekonstrukciók esetén is számba veendő, melyek az egyházi író és a költő megnyilatkozásait faggatva arra keresnek választ, amiről jó félévszázada nem nagyon esett szó.